

ÜSTÜN OLMA NİTELİĞİNİ KAZANMA

Doç. Dr. Ümit Davaslıgil *

Bir ülkenin uygarlık alanında ileri devletler arasında sağlam bir yer edinip, bu durumunu korumasında rol oynayan önemli öğelerden birinin, üstün bireylere götürülen yeterli eğitim olanaklarının olması, dikkatlerin bu kesime yoğunlaştırılmasına neden olmaktadır.

Özel eğitime muhtaç çocuklar arasında yer alması gereken bu üstün kesim, bizim yasalarımızda da ele alınmıştır. 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanununu dayanak alan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Eğitim Okulları Yönetmeliği'nde Üstün zekalı, "zeka bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 130 veya daha yukarı olan" Üstün Özel Yetenekli ise "zeka bölümü çeşitli ölçekler de sürekli olarak 110 veya daha yukarı olup da güzel sanatlar, teknik ve benzeri alanlarda yaşitlarından belirli ölçüde üstün olan" şeklinde tanımlanmaktadır.

Konunun karmaşık ve çok yönlü olması nedeniyle, son şeklini almış kesin bir üstün çocuk tanımına ulaşmak güçtür. Dünyada bu konuda halâ çalışmalar süregelmektedir ve bunun sonucunda da tanımlamalarda yeni yaklaşımlar görülmektedir. Sadece yüksek zeka bölümü gibi tek ölçüte bağlı kalınarak üstünlere ilişkin yapılan tanımlar zamanla yerini çoklu ölçüte dayalı tanımlara bırakmıştır. Böyle bir geçişin gerçekleşmesinde A. B. D.'de bu alandaki uzmanlardan oluşan Eğitim Komisyonu'nun (U.S. Office of Education) ileri sürdüğü tanımın önemi büyüktür. Çağlar (1986, s.13)'ın aktardığı bu tanıma göre

Seçkin yeteneklerinden dolayı, yüksek seviyeli iş yapmaya yeterli olduğu, bu alanda, profesyonel olarak bilinen kimseler tarafından belirlenmiş çocuk üstün zekalı çocuktur... Çocuklar saptanan alanların biri, birkaçı veya bunların birleşmesinden oluşan bir bütünlük içinde yüksek başarı gösterirler veya gizil güçlere sahiptirler.

Bu alanlarda 1 - genel zihin yeteneği 2 - özel akademik yetenek 3 - yaratıcı veya üretici düşünme yeteneği, 4 - liderlik yeteneği, 5 - görme ve performans dayalı sanat yeteneği, 6 - psiko - devimsel (motor) yetenek.

Bu komisyon üstünlerin tanımında yer alması gereken çeşitli yetenek alanlarına dikkati çekerek büyük bir gereksinimi yerine getirmiş ve Amerika'da bu tanım ülke çapında büyük ölçüde kabul görmüştür (Gallgher ve Courtright, 1986, s. 101). Ancak daha sonra ileri sürülen bazı tanımlar birden çok yetenek alanına dikkat çekme özelliğini koruyarak, komisyonun bu tanımına bazı eleştiriler getirmişler ve eklemeler yapmışlardır. Bu eleştirileri yapanlardan Ren-

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

zulli, tanımda özellikle zihinsel olmayan ögelere yer verilmemiş olmasını eleştirmiştir.

Renzulli, yaratıcı hizmetler vererek başarı gösteren bireyler üzerinde yapılan incelemelerin, birbiriyle etkileşim halinde olan üç özellik kümesine sahip olduklarını gösterdiğini belirtmektedir. Bu kümelerden birincisi genel ve özel yüksek yetenek düzeyi, ikincisi, yeni düşünceler oluşturup bunları yeni sorunların çözümünde uygulayabilme yeteneği olan yaratıcılık ve üçüncüsü de, bir işi başından sonuna kadar götorecek üstün motivasyon, yani buradaki anlamıyla üstün iş, görev yüklenmedir.

Renzulli'ye göre, herhangi bir alanda gerçek üstün bir başarının sağlanması için yukarıda belirtilen üç özellik kümesi arasındaki etkileşime gereksinim vardır. Eğer çocuk, bu ölçütlerin hepsinde yaşitlarının % 85'inden ve en azından birinde % 98'inden daha başarılı ise, üstün biri olarak kabul edilebilir (Özsoy, 1984, s. 32; Hallahan ve Kaufman, 1978, s. 440; 1988, s. 420).

Renzulli birinci kümede yer alan " genel yetenek" ten

- Yüksek düzeyde soyut düşünebilme, sözel ve sayısal usa vurma, uzayda ilişkiler, bellek ve sözcük akıcılığına,

- Dış çevrede karşılaşılan yeni durumlara uyum gösterme ve onları şekillendirmeye,

- Bilgi işlemin otomatikleşmesi, yani bilgilerin hızlı, sağlıklı ve seçici olarak hatırlanmasına

ilişkin kapasiteleri kastetmektedir.

" Özel yetenekler" den ise, yukarıda belirtilen genel yeteneklerin çeşitli birleşimlerini özel bilgi alanlarına veya sanat, liderlik, yönetim v.b. gibi performans alanlarına uygulayabilme kapasitesini kastetmektedir.

Renzulli, yaratıcılık olarak nitelendirdiği ikinci küme özelliklerinin;

- Düşüncenin akıcı, esnek ve özgün olması,

- Deneyime açık olma; kendinin ve diğerlerinin düşüncelerindeki, aksiyonlarındaki ve ürünlerindeki yeniliğe ve değişikliğe karşı alıcı olma,

- Ayrıntıya, düşünce ve maddelerin estetik niteliklerine duyarlı olma şeklinde sıralanabileceğini ifade etmiştir.

Zihinsel olmayan özellikler diye nitelendirdiği üçüncü kümenin ise;

- Belirli bir problem, çalışma alanı veya herhangi bir ifade şekline karşı yüksek düzeyde ilgi, heves, hayranlık, bağlılık duyma kapasitesi,

- Sebatar, azimli, sabırlı, kararlı olma, çok çalışabilme ve kendini belirli bir işe adayabilme kapasitesi,

- Önemli bir işin üstesinden gelebileceğine ilişkin bireyin kendisine olan inancı, güveni, aşağılık duygusundan arınmış olması, başarıya dürtüsüne sahip olması,

- Belirli alanlardaki önemli sorunları görebilme ve gelişmelere ayak uydurabilme yeteneği,

- Bireyin çalışmalarına yüksek standartları hedeflemesi ve dıştan gelen eleştirilere açık olması; kendi ve diğerlerinin çalışmalarına estetiğe dayalı zevk, kalite ve mükemmellik anlayışı ile yaklaşması

gibi özellikleri içerebileceğini ilere sürmüştür.

Renzulli'nin üstünlüğü, birbiriyle etkileşim halinde bulunan bu üç özellik kümesiyle açıkladığı tanımına da bazı eleştiriler olmuştur. Bu eleştiriler, özellikle üç kümede belirtilen özelliklerin üstün davranışların gelişmesi için yeterli olmadığı noktasında yoğunlaşmıştır. Renzulli'ye göre bu üç öge, bireyin üstün olma niteliğini kazanması için hala geçerli üç ölçüttür, ancak üstün davranışlara yol açacak diğer öğelerin varlığını yadsımayacak, bunları kişilik ve çevre olarak iki başlık altında toplamıştır ve her bir ögenin aynı ve farklı gruptaki diğer öğelerle etkileşim halinde olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda bu öğelerin her birinin kendi başına çeşitli bileşenlere ayrılabilirliğini açıklamıştır. Örneğin, sosyo - ekonomik statünün, doğum öncesi bakım ve beslenme, sağlanan eğitim olanakları, anne babanın mesleği v.b. gibi.

Renzulli, bireyin üstün olma niteliğini kazanmasında etkili olan kişilik ve çevre öğelerinin şöyle sıralamaktadır.

Kişilik Öğeleri

- Bireyin kendini algılama şekli
- Cesaret
- Karakter
- Sezgi gücü
- Cazibe
- Başarıya gereksinimi
- Egonun kuvveti
- Enerji derecesi
- Kadere inanma şekli
- Kişisel çekicilik

Çevresel Öğeler

- Sosyo - ekonomik statü
- Anne babanın kişilikleri
- Anne babanın eğitim düzeyleri
- Çocuğun ilgi alanlarının uyarılma derecesi
- Ailenin durumu
- Modellerin varlığı
- Hastalık ve/veya sağlık durumu
- Şansa dayalı öğeler (mirasa konma, ölüm, sanat müzesinin civarında oturma, boşanma v.b.)

Renzulli, çeşitli bilim adamlarının araştırma verilerine dayanarak, üç özellik kümesine ilişkin görüşlerini şöyle sürdürmektedir. Normalin üstündeki yetenek kümesi, genelde köklü bir değişikliğe uğramayan kalıcı özellikler dizisini temsil etmektedir. Örneğin, eğer bir birey matematik gibi belirli bir yetenek alanında üstün başarı göstermişse, bu başarı düzeyi kalıcıdır. Buna karşılık, yaratıcılık ve motivasyon kümelerindeki özellikler değişkendir. Bu her iki özellik alanında, bireyler aynı düzeyi koruyan bir üretkenlik içinde değildirler; çalışmalarında iniş çıkışlar görülür.

Uygun uyarılma ve öğretimle, motivasyon ve yaratıcılığın geliştirilebilmeleri, bu alanda ulaşılan bir diğer gerçektir. Yine bu konuda bilinen bir diğer gerçek de ilgi ve alıcılıklarındaki farklılaşmalarından dolayı, bazı bireylerin bazı durumlardan daha fazla etkilenmeleridir, ancak hangi bireylerin hangi durumlarda daha üretken olacaklarını önceden kestirmek mümkün değildir. Buna karşılık, genel ilgi değerlendirme teknikleri ve zengin uyarıcılarla, yaratıcı düşünce üretme sayısını artırma ve motivasyonu yükseltme mümkündür.

Ayrıca bilinen bir diğer gerçek de, yaratıcılık ve motivasyonun hemen hemen her zaman birbirlerini etkilemeleridir. Bu şöyle cereyan etmektedir : Birey yaratıcı bir düşünce oluşturur. Bu düşüncesi pekiştirilirse, bunu uygulamaya koymak ister ve bu konuda motivasyonu artar. Böylece bireyin kendini bu problemin çözümüne adanması sonucunda, kendisindeki yaratıcı problem çözme süreci uyarılır ve çözüme ulaşma gereksinim haline gelerek, icadın gerçekleşmesine temel hazırlar (Renzulli, 1986, ss. 53-92).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bireyin üstün olma niteliğini kazanması, doğuştan getirdiği yeteneklerine bağlı olduğu kadar, uygun eğitime, çevre ve kişilik öğelerine de bağlıdır.

Ülkemizdeki Üstün Çocuklar

Diğer ülkelerce kabul edilen % 2 oranını temel aldığımızda, 1985 nüfus sayımına göre 0 - 18 yaş grubunda 500.000 civarında üstün yetenekli çocuk ve genç olduğu düşünülmektedir. (Çağlar, 1987 s. 17). 1990 nüfus sayımına göre bu sayının daha da artacağı sanılmaktadır. Ülkemizde ilk üstün özel sınıflar uygulaması, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesinin, İlk Öğretim Genel Müdürlüğüne gönderdiği 16/9/1964 tarih ve 3918 sayılı yazısına dayanılarak 1964-1965 öğretim yılında başlatılmıştır. 1964 - 1967 yılları arasında Ankara, İstanbul, Eskişehir ve Bursa'da girilen denemelerin sayısı 18'i bulmuştur. Ancak bu sınıflar aralıklı olarak kapatılmış, 1971 yılında ise uygulamaya tümüyle son verilmiş (Atalar, 1976, s. 7 - 8, Bostancı, 1972, s. 7, Enç. 1979, s. 238-239) ve o tarihten itibaren bu yaş grubu için üstün yetenekli çocukların eğitimiyle ilgili herhangi bir önlem alınmamıştır.

Ortaokul ve lise düzeyindekilere ise, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri ve yabancı dil ağırlıklı özel okullar aracılığıyla, farklı eğitim hizmetleri sağlanmaya

çalışılmaktadır. Ancak bu okulların eğitim ve öğretimlerindeki ayrıcalık, yabancı dile veya matematiğe daha fazla ağırlık vermekten öteye gitmemektedir. Oysa bu tür çocukların eğitim ve öğretiminde amaç sadece fazla bilgi yüklemesi değildir.

Yukarıda da açıklandığı gibi, üstünlük sadece katılımsal olarak sahip olunan bir özellik olmaktan öte, uygun eğitim ve çevre koşullarıyla geliştirilebilen bir özelliktir. Uygur ülkelerde, bu tür çocukların eğitimlerinden amaçlanan, yalnız hazır bilgileri kullanan bireylerin yetiştirilmesi değildir. Esas amaç, çağdaş uygarlık sorunlarının çözülmesine yardım edecek bilgi ve sanat üreticilerini insanlığa kazandırmaktır.

Görüldüğü gibi, yalnız bilgi yüklemesi yeterli olmamakta, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda hız, düzenleme, kapsam açısından esneklik gösteren dinamik programların geliştirilmesi ve sorun çözmeyi, yaratıcılığı geliştiren, öğrenciyi aktif kılan, öğrenme isteği uyandıran öğretim yöntemlerini uygulama konularında da bilinçlendirmekte yarar vardır. Burada vurgulanmak istenen, bu tür çocukların eğitim sorununun, yalnızca yüksek zeka bölümüne sahip bireyleri ayırmakla ve masa başında daha yüksek sınıfların müfredatından alıntılar yapıp, daha kapsamlı bir içeriğin hazırlanmasıyla çözümlenemeyeceğidir.

Konunun karmaşıklığı ve araştırmaların sürdürülmesinin gerekli olduğu gerçeğini, bu alanda çalışan bilim adamlarının hemen hepsi paylaşmaktadır. Bizim, bu alandaki gelişmeleri yerinde inceleyip, ülkemiz koşullarına uyarlayarak, ileri ülkelerin ulaştığı noktadan soruna biran öce el atmamız yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

ATALAR, Ş.K., Ankara Ergenekon İlk Okulunda Uygulanmış Olan Programın Üstün Zekalılar Açısından Değerlendirilmesi, Ankara: Eğitim Fak., (Yüksek Lisans Çalışması) 1976.

BOSTANCI, B., Üstün Yetenekli İlk Okul Öğrencilerini Kapsayan ve Normal Okulların Özel Sınıflarında Uygulanan Müfredat Programı Taslağı ile İlgili Bir Durum Takip Araştırması, Ankara : Eğitim Fak. , 1972.

ÇAĞLAR, D. " Üstün Zekalı Çocuklar, "Çağdaş Eğitim, 11, 115 (Ekim) : 12-18, 1986.

ÇAĞLAR, D. " Özel Eğitim Alanı, " Enç, Çağlar, Özsoy, Özel Eğitime Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No. 156, 1987.

ENÇ. M. **Üstün Beyin Gücü**, Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No. 83, 1979.

GALLAGHER, J.J. and R. D. Courtright. " The Educational Definition of Giftedness and its Policy Implications, "**Conception of Giftedness**. Derleyen : R. J. Sternberg ve J. E. Davidson. Cambridge : Press Syndicate of the Üniversitesi of Cambridge, 1986, ss. 93-111.

HALLAHAN, D.P. and J. M. Kauffman. " Exceptional Children : Introduction to Special Education, " New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1978, ss. 433-467.

ÖZSOY, Y. " Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri, "**Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1,1 (Eylül) : 29-33, 1984.

RENZULLI, J.S., " The Three-ring Conception of Giftedness : a Developmental Model for Creative Productivity, " **Conception of Giftedness**. Derleyen R. J. Sternberg and J. E. Davidson. Cambridge : Press Syndicate of the University of Cambridge, 1986, ss. 53-92.

T. C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. **Özel Eğitimle İlgili Kanun ve Yönetmelikler**. Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları 532, 1986.

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
ARAŞTIRMA DİZİSİ YAYINLARI**

FİYATI

- İlkokul Çocuklarının Davranışlarının Öğretmenler
Yoluyla Gözlenmesi : Öğretmen Gözlem Formu El
Kitabı	(Tükendi)
- Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise
Öğrencilerinin Problemlerinin Tür, Yoğunluk ve
Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması	3.500